

RECENZE KNIHY VOLNÝ ČAS: DEFINICE – FUNKCE – DETERMINANTY

Autor: Kamil Janiš ml.

Ústí nad Orlicí: GRANTIS, 2023, ISBN 978-80-86619-82-8

Samotný pojem – volný čas – je hojně frekventovaným pojmem. A jak uvádí autor v předmluvě (s. 4)

„Volný čas jako pojem v nás zpravidla evokuje pozitivní pocity, spojujeme si jej s příjemnými prožitky, zábavou a celkově s příjemnou částí života. Volný čas a volnočasové aktivity nás provází celý život, jejich „správným“ a uvážlivým využíváním můžeme přispět k celkové kvalitě života, saturovat vybrané potřeby aj.“

Celá publikace je rozdělena do pěti dílčích kapitol:

1. Pedagogika volného času

Pedagogika volného času (s. 6–9) je v současné době vnímána jako jedna z dílčích pedagogických disciplín. Autor publikace zde prezentuje tři základní významy diskutovaného pojmu. Jednak se jedná o studijní obor (případně vyučovací předmět), nebo výchovně vzdělávací praxi (autor však připouští, že se v tomto směru jedná o překonaný pohled). V neposlední řadě se může pedagogika volného času vnímat jako vědní obor. Autor se také zamýšlí nad tím, že pedagogika volného času bývá spojována se sociální pedagogikou a obě disciplíny porovnává, upřesňuje, na co se která zaměřuje, popř. zda se neprolínají. V následné části první kapitoly jsou prezentovány odkazy na řadu autorit, které se danou problematikou hlouběji zajímají. Součástí první kapitoly jsou i oblasti pedagogiky volného času (s. 11–13). Autor se přiklání k vymezení oblastí podle Moniky Žumárové, která nabízí následujících pět oblastí pedagogiky volného času: věda o volném čase, pedagogika volného času, didaktika volného času, management volného času a metodologie a výzkum pedagogiky volného času.

Volný čas

definice – funkce – determinanty

Kamil Janiš ml.

2023

2. Volný čas

Celá kapitola se věnuje hojně frekventovanému pojmu „volný čas“. Jedná se o kompilaci rozličných pohledů na daný pojem, a to například i na jeho ukotvení v legislativě (např. Úmluva o právech dítěte). Následující subkapitola (2.1 Definice volného času) zahrnuje široké spektrum různých definic. Autor nabízí vymezení samotného pojmu, které vychází ze dvou přístupů: na jedné straně se jedná o vymezení negativní, vycházející z tzv. reziduální (zbytkové) teorie, na straně druhé o vymezení pozitivní.

K danému vymezení se úzce váže odlišení tzv. polovolného času (s. 21–23), od času vázaného (s. 23) a anti-volného času (s. 24–25). Tento poněkud nezvyklý pojem autor objasňuje následovně: *„Ačkoli je pojem anti-volný čas primárně spojen s časem polovolným, jelikož v něm figuruje povinnost, tak jej v širším pojetí můžeme zmínit i v souvislosti s časem volným. U volnočasových aktivit hrozí riziko vzniku anti-volného času primárně u dětí, které mohou být do jistých činností „nuceny“ svými rodiči, vykonávají je jen z důvodu jejich přání, které však není založeno na demokratické dohodě, ale na direktivním přístupu rodičů.“* (s. 24)

3. Funkce volného času

Následující kapitola se zaměřuje na funkce volného času (s. 26–29). Autor v ní prezentuje zjednodušující a „složitější“ přístup. Všeobecně jsou za základní funkce volného času považovány výchovně vzdělávací, zdravotní, sociální a v neposlední řadě preventivní funkce. V rámci složitějšího vymezení jsou jednotlivé funkce „rozdrobeny“ do dílčích oblastí.

4. Determinanty volnočasového chování

Na začátku této kapitoly se autor nejprve zabývá determinanty rozvoje jedince a jeho volného času (s. 30–44). Věnuje se převážně rodině, působení prostředí a vlivu médií. Jak uvádí autor (s. 31) *„Rodina je naprosto ultimativním výchovným determinantem obecně, a tedy i v oblasti volného času“*. Svou nepopiratelnou roli zde sehrává i využívání volného času samotnými rodiči, jakožto nejbližší příklad apod., ale také společné prožívání části volného času. V současné době se nejen zkracuje doba společných prožitků, ale dochází k výraznější atomizaci volnočasových aktivit jednotlivých členů rodiny, ale i rodiny jako celku. Autor zde zmiňuje nejen pozitivní působení trávení volného času rodiči, ale zamýšlí se i nad negativními vlivy (např. absence pohybových volnočasových aktivit apod., s. 33). V souvislosti s tím dále uvádí i tzv. „volnočasové zneužití dítěte“ (s. 33).

Autor dále předkládá různé dělení prostředí podle různých kritérií a dále je specifikuje. Uvádí např. hlediska podle velikosti prostoru, podle povahy realizované činnosti, podle charakteru (obsahu prvků), podle povahy daného kritéria atd. (s. 34–40). V poslední době však do celé problematiky vstupuje i další proměnná, a to prostředí, které je charakterizováno podle frekvence, pestrosti a kvality působících podnětů na podněťově chudé, přesycené, jednostranné a mnohostranné a v neposlední řadě i jako závadné či deviační prostředí.

Posledním determinantem, kterému je věnována pozornost, jsou celkem přirozeně média. Co se týče jejich rozšíření, dopadů apod., lze plně souhlasit s autorem (s. 44), že „*není vhodné je z volného času eliminovat, ale je naopak účelné je využít ve prospěch jejich uživatelů*“.

Součástí kapitoly jsou i dvě subkapitoly, které jsou pojaty významněji teoreticky (4.2 Model determinantů volnočasového chování a subkapitola 4.3 Teorie Davida Riesmana) a nemusejí být pro laika dost pochopitelné, byť jsou psány ve srozumitelné podobě a doplněny schématem a podrobným komentářem.

5. Výzkum pojetí volného času u pedagogických pracovníků

Poslední kapitola zahrnuje výsledky realizovaného výzkumu pojetí volného času u pedagogických pracovníků (výzkumný soubor $n = 219$). Jedná se o zajímavý „doplňek“ pohledu na volný čas u zmiňovaných pedagogických pracovníků z pozice volnočasových aktivit mužů a volnočasových aktivit žen. Neméně zajímavý je i pohled na samotný pojem „volný čas“. Jak ukázalo šetření, mají muži i ženy převážně pozitivní vnímání volného času. Autor se mj. věnoval také četnosti volnočasových aktivit z genderového aspektu, zjišťoval, jaké činnosti považují pedagogičtí pracovníci za volnočasové apod.

Kladně lze hodnotit i skutečnost, že autor projektuje do textu i odpovídající poznatky z historie pedagogických názorů, což naznačuje, že celá problematika se v průběhu minulé doby vyvíjela.

Součástí závěru publikace je nejen rozsáhlý seznam odpovídající použité literatury, ale také věcný a jmenný rejstřík. Právě pro mnohé studenty může být uvedený seznam inspirativním zdroje při hledání informací k sepsání bakalářské (případně diplomové) práce.

Kontakt

Mgr. Olga Kesnerová Řádková, Ph.D.
Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové
Katedra pedagogiky a psychologie
Rokitanského 62, 500 03 Hradec Králové III, Česká republika
olga.radkova@uhk.cz